च्वसु

नेवाः म्येय् भिन्द्यः

तुलसीलाल सिंह

❑ महाभारतय् भीमसेनया थाय्

महाभारत आख्यानकथं किन्दम ऋषिं सराः ब्यूगुलिं पाण्डु जुजु स्त्री-सहवास यायेत असक्षम खः। सन्तान उत्पति यायेत पाण्डु समर्थ मजूगुलिं प्यंगू ऋणमध्ये (पितृ-ऋण, देव-ऋण, ऋषि-ऋण व मनुष्य-ऋण) पितृ-ऋणं मुक्त मजुइगुलिं अत्यन्त चिन्तित जुयाच्वन। अथे जुयाः छन्हु पाण्डुं कुन्तियात छुं नं उपाय यानाः पुत्र उत्पति यायेत धाल। अथे धाःगुलिं कुन्तिं थः मचाबलय् अतिथिपिनिगु स्वागतसत्कार बांलाक्क यानागुलिं ऋषि दुर्वासां लय्तायाः न्ह्याम्ह हे द्यःयात आह्वान यानाः वर कायेफुगु मन्त्र स्यनाःगुलिं द्यःयात आह्वान यानाः इमिपाखें सन्तान दयेके ज्यूगु खँ कन। जुजु पाण्डुया आज्ञाकथं कुन्तीं न्हापां धर्मराजयात आह्वान यात। धर्मराजया संयोगं कुन्तिया गर्भ दयाः युधिष्ठिर जन्म जुल। पाण्डु जुजुं कुन्तीयात बलवानम्ह काय् बुइकेत धाःबलय् भाःतया आज्ञा कयाः कुन्तीं वायुयात आह्वान यात। महाबली वायु हरिणयाके सवार जुयावयाः कुन्तीया प्रार्थना अनुसार वायुया संयोगं भयंकर बलशाली भीमसेनया जन्म जुल। भीमसेन बूबलय् आकासवाणी जुल– 'थ्व छं काय् बलवानपिनि नं शिरोमणि जुइ'। भीमसेन जन्म जुइवं छगू अजूचायापुगु घटना जुल। भीमसेन थः मांया मुलय् द्यनाच्वंबलय् अन छम्ह धुँ वल। ग्यानाः कुन्ती बिस्युंवन। धुँ खनाः ग्यानाः वयात भीमसेन नं ल्वःमन। मांया मुलं भीमसेन छगः ल्वहँतय् कुतुंवनेवं ल्वहँ नचुल। गुखुन्हु भीमसेन जन्म जूगु खः उखुनु हे दुर्योधन जन्म जूगु खः। अनंलिं इन्द्रया संयोगं अर्जुन जन्म जुल। अथे हे पाण्डुया मेम्ह रानी माद्रीयात कुन्तीं स्यनाब्यू थें अश्विनीकुमारपिनिगु (सत्य व दस्र) चिन्तन यानाः इमिगु संयोगं नकुल व सहदेवया जन्म जुल (संक्षिप्त महाभारत, आदि पर्व)।

❑ नेपालय् भीमसेनया पूजाआजा

वायुदेवता भगवान शिवया च्यागू मूर्तिमध्ये छगू खः। अथे जूगुलिं भीमसेन वायुपुत्र जूगु नातां शिवया अंश विद्यमान जू। शिवया च्यागू नां मध्ये (भव, रुद्र, सर्व, ईशान, पशुपति, उग्र, भीम, महादेव) भीम नं छगू खः (गोण्डा, १९७६ : ३९)। ने.सं.७७५ या यैँ भीमसेनस्थानया अभिलेखय् प्रताप मल्लं ॐ श्री ३ शिवरूप भीमसेनाय नमः धकाः संबोधन यानातःगु दु। शिवया शक्तिरूप भैरवया छगू नां नं भीमसेन दु। ने.सं.७०७ या किपूया तामपत्रय् बाघभैरवयात भीमसेनया संज्ञा बियातःगु दु (जोशी, २०६० : ९६-९८)।

नेवाःतय्गु मू थाय्बाय् स्वनिगःया शहर-बजार व उकिया लिक्क-लिक्क लाःगु गां खः। थ्व बाहेक यैं-यल-ख्वपलिसे स्वाःगु काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, नुवाकोट, मकवानपुरया आपालं थाय् लिसें स्वनिगलं तातापाक्क च्वंगु गां-बजारय् नं नेवाःत थितुंथीक छैं दनाः च्वनाच्वंगु दु। थजाःगु हरेक नेवा बस्ती गणेश व भिन्द्यःया तग्वः-चीग्वः देगः नं दय्कातःगु दइ। हरेक नेवाःतय् छैंय्-छैंय् धनधान्यया देवी लक्ष्मीया मूर्ति वा फोटोया लिसे भिन्द्यःया मूर्ति वा फोटो नं दइ। थ्व नेवाःतय्गु विशेष म्हसीका खः।

नेवाःतय्गु थाय्बाय् मध्ये यलय् भीमसेनयात अझ अप्वः हनाबना यानाः देवराज इन्द्र आरोपित

यानातःगु दु। इन्द्रजात्रा अर्थात् यँयाःबलय् मेमेगु थासय्सिबें पाक्क यलय् हनेगु याः। यल नगरयात प्यंगू क्षेत्रय् ब्वथलाः प्यम्ह भिन्द्यः व प्यम्ह महाद्यःयात पुज्यानाः इन्द्रजात्रा याइ। भाद्रशुक्ल त्रयोदशीखुनु च्यासल टोलया भीमसेन व इन्द्रेश्वर महाद्यःयात पुज्यानाः उगु क्षेत्रया जनतां यँयाः हनी। वया कन्हय्खुनु लुँखुसि महादेव व नोग्ल भीमसेनयात पुज्यानाः व क्षेत्रया जनतां यँयाः हनी। वयां सर्खुनु माणिग्ल भीमसेन व कोपेश्वर महादेवया पुज्यानाः व क्षेत्रया जनतां यँयाः हनी। दकलय् लिपांगु दिनय् छाय्बहालया भीमसेन व त्रिल्लिङ्गेश्वर महादेव पुज्यानाः जात्रा हनी। थुकथं यलय् भिन्द्यःयात महाद्यः व देवराज इन्द्र नालाः यँयाः नखः हनी।

यलय् जक मखु, नेवाःतय्गु न्ह्यागुं गां, वस्ती, शहरय् भिन्द्यःयात थःथःगु हे पहलं पूजाआजा, जात्रापर्व हनावयाच्वंगु दु। हरेक भिन्द्यःया मूर्तिया खँय् नं अनेक किंवदन्ती दु। अथेसां दोलखाया भिन्द्यःबारे अप्वः मनूतय् भक्तिभाव दु। थ्व हे कारणं आपालं थासय् दोलखा-भिन्द्यः सालाहया थापना यानातःगु, पूजा यानाच्वंगु दु।

❑ नेपालभाषा साहित्यय् भीमसेन

विश्वय् हे नां जाःम्ह भारतविज्ञ सिग्फ्रेड लीनहार्ड दकलय् न्हापां नेवाःम्ये अध्ययन यानाः नेवारीगीतिमञ्जरी (ई.सं.१९७४) सफू पिथंबलय् उकि भिन्द्यःबारे च्वयातःगु निपु म्ये दुथ्याकुगु खः। लीनहार्ड अजूचायाः थथे खँ न्ह्यथना दिल–

'गैन्हनेवाःत आश्चर्य जुइगु न्ह्याइपुगु खँ छगू छु धाःसा प्राचीन भारतया (महाभारत) पञ्चपाण्डवमध्ये माहिलाम्ह राजकुमार भीमसेनयात नेपाल उपत्यकाय् नेवाःतय्सं द्यःयागु स्थान बियाः पुज्यानातल। महाकाव्यय् दुगु लक्षणअनुसार छपु म्येय् भीमसेनयात युद्धप्रियम्ह जुजुकथं ब्वयातल। लिपा वनाः वया स्वभावय् आपाः परिवर्तन वल धैगुली छतिं सन्देह मदु। भीमसेनयात छम्ह भयंकर लडाकाम्ह द्यःया रूपय् म्ह हे जक आह्वान यानातःगु खनेदु। उकिया विपरीत थ्व म्येतसें क्यंथें भीमसेन क्वतुगु मन दुम्ह, मायादया याइम्ह, धनदौलत बीम्ह द्यः जुयाः वयागु मुख्य ज्या व्यापारीतय्गु रक्षा यायेगु, दुःखसियाच्वंपिं प्रेमीप्रेमीकायात मिलय् यानाबीगु जुयावल। इहिपाया ज्या वं बीगु बरदानय् च्वन, नःलिम्ह कलाः विरही वाय् परिपक्व मिसातसें वयापाखें थःगु रक्षाया कामना याइ। पुराणय् न्याम्ह पाण्डव दाजुकिजामध्ये भीमसेन छम्हस्यां जक द्रौपदीया न्ह्यागु संकटकालय् रक्षा यायेत न्ह्यज्याइम्ह जूगुलिं खइ वयात प्रेम व दाम्पत्य सुख बीम्ह धकाः इतिहासं नं क्यनातःगु दु' (लीनहार्ड, ११०१ : १३, अनुवाद : पूर्णदास श्रेष्ठ)।

नेवाःतय्गु बस्ती दुने– देगः, फले वा सतलय् खास-खास महिना वा ऋतु व पर्वय् सुथ वा सनिलय् दाफा- भजन वा नगरा-भजन नं याइ। नेवाःतय्गु प्रचलनकथं भिन्द्यः, भैरव, शाक्त देवीदेवता व गणेशया भजन याइबलय् नगरा थाय्गु चलन दु। थजाःगु भजनय् मल्ल-शाहकालय् थीथी जुजुपिं व मेमेपिं जनसाधारणं च्वयातःगु म्ये हालेगु चलन दु। थुपिं म्येसफू नेपाललिपि व देवनागरी लिपिं ल्हातं च्वयातःगु खः। थजाःगु भजनमण्डलीपिंके सुरक्षित जुयाच्वंगु म्ये ने.सं.१०७२ पाखे हे ठाकुरलाल मानन्धरं संग्रह यानाः पिथनेगु ज्या जुल। थ्व हे ज्यायात निरन्तरता बिसें मानदास तुलाधर-सुगतदास तुलाधर, प्रेमबहादुर कसा, सिग्फ्रेड लीनहार्ड, छत्रबहादुर कायस्थ, काशीनाथ तमोट व मेमेपिंसं भिन्द्यःबारे च्वयातःगु छुं म्ये प्रकाशनय् हःगु दु।

ठाकुरलाल मानन्धरं दकसिबय् न्हापां (१०७२) (१) बयरिम्ह फुतकाव, (२) काव राजा श्री भीमसेन बिव बरदान, (३) च्यान्हु च्यान्हु सिवा याना (जि वया ला लछि), (४) पिरतिया पुरुषन वाना शीर्षक (धुवा) दुगु प्यपु म्ये प्रकाशित यात।

उकी दुथ्याःगु न्हापांगु निपु म्ये (१) व (२) लीनहार्ड रोमन लिपिं लिप्यान्तर यानाः व उकिया अंग्रेजी अनुवाद समेत तयाः पिथन। अनं लिपा मानदास तुलाधरं (१०७७ व १०८८) भिन्द्यःबारे स्वपु म्ये पिथन। स्वपु म्ये पिथंगुली पिरतिया पुरुषन वाना शीर्षकया ठाकुरलाल मानन्धरं पिथने धुंकुगु खः। न्हापा पिमदंगु निपु (१) नमस्तु श्री भीमराजा व (२) श्री भीमसेन दया तस्य बिहुन शीर्षकया खः। अनंलि प्रेमबहादुर कसानं (१०८३) निपु म्ये पिथन। उकि छपु म्ये जि वया ला लछि मदुनि शीर्षकया म्ये ठाकुरलाल मानन्धरं पिथंगु म्ये (३) लिसे आपालं ज्वःलाः। तर, रणबहादुर शाहं च्वःगु छपु म्ये मते मते श्री भीम राजा न्हापा पिमदंगु म्ये खः।

मानदास तुलाधरं संकलन यानातःगु ७५० पु पुलांगु म्ये काशीनाथ तमोटं सम्पादन यानाः पिथंगु पुलांगु मे मुना (११०१) सफुली २७ पु म्ये भिन्द्यःबारे जक दु। सम्पादकया असावधानी निपु म्ये राजेन्द्र भीम पाण्डव नन्दन व श्री भीमसेन छि भरण शीर्षकया म्ये दोहरय् जूगु दु। छत्रबहादुर कायस्थं जय जय भिमस्येन शीर्षकया छपु अप्रकाशित म्ये प्रकाशनय् (११२५) हःगु दु। अथे हे आः नकतिनि जक श्रीजन महर्जनं पिथंगु भजन म्ये मुना सफुली भिन्द्यःबारे न्यापु म्ये पिथंगु दु। उकी जय भीम भैरव शीर्षकया मैथिली स्वभ्वः जकया दु। मेगु छपु श्री भीमसेन (११३४: १४२-१४३) छैँय् कलाः त्वःताः सँदेशय् बनय्ज्या याइम्ह बञ्जाःया म्ये ठाकुरलाल मानन्धरं प्रकाशन हःगु श्री भीमसेन दया तस्य बिहुन शीर्षकया म्येलिसे छुं भती ज्वःलाः।

च्वमिया नां स्पष्ट च्वयातःगु दकसिबय् पुलांगु भिन्द्यःया म्ये योगनरेन्द्र मल्लया म्ये खः। अनंलि मेम्ह मल्लकालया कवि रणजित मल्लया म्ये खः। खतुं छत्रबहादुर कायस्थं (१०९७ : ३) नमस्तु श्री भिमराजा शीर्षकया म्ये ने.सं.४५४ स च्वःगु खः धयातःसां '...... तर उकिया गुगुं परिचय खँ व मे चिउँगु दँ गनं गनं विवादास्पद तथा गुगुं दसि पायूछि मजूगु खनेदु' धयाः उकिया प्राचीनयात अस्वीकार याःगु दु। अथे हे छत्रबहादुर कायस्थया थ्व धापूयात मेमेपिं समालोचकपिंसं नं स्वीकार याःगु खनेमदु। थ्व म्ये च्वःम्ह जय जग मल्ल सु खः धैगु तिफ्याय् मफुनि।

शाहकालय् भिन्द्यःया म्ये आपालं रचना जूगु खनेदु। काव्यकारपिनिगु नां न्ह्यथनातःकथं पृथ्वीनारायण, सिंहप्रताप, रणबहादुर, राजेन्द्रविक्रम, सुरेन्द्रविक्रमपिंसं भिन्द्यःया म्ये रचना याःगु दु। जुजुपिं बाहेक जनस्तरया कविपिनिगु नां धाःसा न्ह्यथनातःगु खनेमदु। जय जय भिम बलि शीर्षकया छपु हिन्दी म्येय् रचनाकारया नां राजेन्द्रविक्रम शाहया सेवक कुलानन्द धयातःगु दु।

आःतक पिदने धुंकुगु थ्यंमथ्यं स्वंगू दर्जन म्येयात निगू मूल विषय दयेकाः ब्वथले छिं। छगू, नकतिनि नकतिनि ब्याहाः यानाः नःलिपिं कलाःपिन्त त्वःता सँदेशय् बनय्ज्या याःवनीपिनि कलाःपिंसं अत्यन्त विकट यात्राय् थः मिजंया कुशलताया कामना यायेगु लिसें थःगु सुरक्षाया आत्मनिवेदन यानातःगु म्ये खः। थजाःगु म्येय् नायिकां निवेदन याकातःगु जुइ। मेगु, थःगु वाणिज्य-व्यापार सुथां लायेमा, गरीबी न्हंका बीमा धकाः आशिका यानाः च्वयातःगु म्ये खः। थजाःगु म्येय् भिन्द्यःया रूप-वर्णन यानातःगु व वीररसया वर्णन यानातःगु दइ। थजाःगु म्येय् नायकं वा रचनाकारं निवेदन यानातःगु जुइ।

मिजं-पात्रं निवेदन यानातःगु म्येय् भीमसेनयात भैरव, शिव, शदाशिव नालातःगु दु। गथे– योगनरेन्द्रं च्वःगु जय जय भीमसेन शीर्षकया छपु म्येय् भीमसेन भैरव शिव रूप केन (तमोट ११०१: २१८-१९) धकाः धयाःगु दु। थजाःगु म्ये वीररसं जायाच्वंगु दु। असुरन यात गुमान शीर्षकया (तमोट ११०१) रणजित मल्लं च्वःगु म्येय् घररर घमसान मुरुरुरु तमं क़लत न्हेयाव मू सुरेन्द्रविक्रमं च्वःगु जय जगतया धनी शीर्षकया (

तमोट ११०१: २१८), धुसासन थयाव आलपति पिकयाव मू अथे हे मेमेगु म्येय् गदा जा ज्वन, जुल थमन व दुर्योधन मल्यन प्राण (महर्जन ११३४: १०५), हि तोङ प्वासलन हर्षतु लुमङाओ दुर्पतिया मन पुरे याक (तमोट ११०१: २१९), दुसासन्या चस जोसे नुगलन हि पिकासे तमन तुतिन न्हुतुन्हुसे (तमोट ११०१: २१९-२०), धुँ किसि कलं कासे सिंहम याकु प्यासे, सल चता वासे सन अन सु मग्याक (मानन्धर, १०७२: ९,१०),अतिन क्रोधन लिङाव धुसासन नुगल आतापुति ल्होक (तमोट ११०१: २२४) आदि म्येय् वीररसं जायाच्वंगु दु। अथे हे छुं म्येय् धासा भक्तिरस प्रधान जुया: निवेदकयात कल्याण यायेत, उपकार यायेत, करुणा तय्त धयात:गु दु। भीमसेन छम्ह वीर पुरुष, भैरव व शिवया रूप नाला: वीरताया बखान यायेगु लिसें दैवीय शक्ति नाला: भक्तिभाव नं उलि हे प्वंकात:गु दु।

मिसा-पात्र प्रधान यानात:गु भिन्द्य:या म्येय् त:धंगु विशेषता दु। थुकी मानव-पात्र प्रधान जुया: भिन्द्य: केवल इमित बर बीम्ह कथं जक न्ह्यब्वयात:गु दइ। थजा:गु म्येय् भिन्द्य:या रूप-गुणया आपा: चर्चा याना तइमखु। मिजं-पत्र प्रधान यानात:गु म्येय् वीररस प्राधान्य जुइसा मिसा-पात्र प्रमुख जुयाच्वंगु म्ये करुणरस प्रधान जुइ। थजा:गु म्ये मानदास तुलाधरं (१०८८: ८१-८४), (१०८८: ९६-९७) निपु, ठाकुरलाल मानन्धरं स्वपु (१०७२: ४४-४५), (१०७२: ३१-३२), (१०७२: ५०-५४), प्रेमबहादुर कसानं छपु (कसा, १०८३), छत्रबहादुर कायस्थं छपु (१११९: २५) व आ: नकतिनि जक श्रीजन महर्जन छपु (११३४: १४२-१४३) याना: च्यापु म्ये प्रकाशनय् व:गु दु। थुपिं च्यापुं म्ये नाय: व नकिंया वियोग याना: च्वयात:गु। रणजित मल्लं च्वयात:गु छपु म्ये (कायस्थ, १११९: २५) नायकं वय धुन परु देश ......

छैंसं च्वंम्ह तिरिजन खोयकाव वया जिन ...... धका: नायकं भिन्द्य:यात निवेदन यानात:गु ख:सा मेगु न्हयेपु म्येय् थ: पुसमिलिसे बायाच्वनेमा:गु खँयात कया: याकनं सकुशल ह्वने दयेमा धका: भिन्द्य:यात आशिका यानात:गु म्ये ख:। थुपिं फुक्कं म्ये करुणरसय् चिनात:गु ख:। करुणरस प्रधान जूसां गुलिं संयोगान्त ख:सा गुलिं वियोगान्त जुयाच्वंगु दु। तर, छपु म्ये धा:सा नायकलिसे संयोग जुया: लिपा शृंगाररसय् चिनात:गु थथे दु–

॥ राग सिन्हाज्या ॥ ताल चो ॥
मते मते श्री भीमराज मंगल याहुने ॥ धु ॥

नकोस माम बुबां बिचार याना बिल
वम्ह प्रभु सँ झाय धाल न्हां ॥
वया जि दँ दँछि मदुनि वम्ह प्रभु मदयेका
जि मन अति दु:ख जुयु न्हां ॥ १ ॥

गनां गने मज्यू प्रभु, न्वानान मन्यन प्रभु,
जि मन अति दु:ख जुल न्हां ॥
कामस दुफिनाव मछोय धका जिनं
अनेग रस केने धुन न्हां ॥ २ ॥

अयले प्रभु छीके सहश्र बिनति
जि वाना छी गथे झाय न्हां ॥
नकोया जुभनस पुसामी मदयकाव
चोने जा अति जि मफया न्हां ॥ ३ ॥

गनानं मजिसेंनि जित पार बीयाथकी
मामया सरन लिहाँ वने न्हां
छंत पार मदु तिरी जि छेँया भाला छन्त
भिनक निदान याना च्वँव न्हां ॥ ४ ॥

सत्यनं वने जुल जीन गथे याय आव
मंगल यानाव छोय न्हां ॥
सुमंगल सुदिनखुनु सुबेला घरीस
मंगल यानाव छोव न्हां ॥ ५ ॥

लस सगं जोनाव मंगल याचकाव
थिथि मन कोमल याव न्हां ॥
वया लँ मिखा मखं खोबिन खुसि न्ह्याक
तया पला लिहां लिहां वन न्हां ॥ ६ ॥

छैंया लुखा खँसेनिसें दुहाँ वने मन मदु
मनस अति अभिमान न्हां ॥
दुहाँ वना सोया जिनं अंधकाल जुया चोन
मिखास खोबि हुया चोना न्हां ॥ ७ ॥

वम्ह प्रभु मदयाव नयाथे मन मचोन
जि मन तयातय मजिया न्हां ॥
शरीर गनावन हाल जक दनि आव
थो जिवया संदेह जुल न्हां ॥ ८ ॥

थातया पति थेन कुसल थेन धका
पतिस तयाव हल न्हां ॥
तिरिया मन बोइ धिरज याव धका
पतिस धयाव हल न्हां ॥ ९ ॥

चानं न्हिनं वम्ह प्रभु झसझस लुमनाव
शरीर जि गनाव वन न्हां ॥
जवं खवं सोया जिनं याकत जि जुया चोन
देहस सहयाय मजिव न्हां ॥ १० ॥

वम्ह प्रभु झाइ धका सल थेन थनिस
पतिस तयाव हल न्हां ॥
थुगु सल वसेंनिसें तोनेमाल लखथें
ननानं ख्वाल सोय दयक न्हां ॥ ११ ॥

चानं न्हिनं सुमलपा श्री भीमसेन
जि प्रभु ननानं थेनकिव न्हां ॥
जिगु दुःख फुतकिव श्री भीमराजानं
जि मन पुरेयानाव प्रसन्न न्हां ॥ १२ ॥

भीमसेनया दयान ननानं थेन प्रभु
शरीर कुशलनं थेन न्हां ॥
तिरिया तन मन मंगल यातकाव
मनस अति रसताया न्हां ॥ १३ ॥

भीमसेनया दयानं होने जित दत थनि
रस रंग दयकाव हय न्हां ॥
रस रंग याना चोतलें नसन फाव मताया
दने जि लिबानाव चोन न्हां ॥ १४ ॥

नेपालया छत्रपति श्री रणबहादुर
अनेक धरमनं बिज्याक न्हां ॥
लोकया धन्दा कासे थिति रिति तया तसे
सुख आनन्दनं बिज्याक न्हां ॥ १५ ॥

साभार : बाखं-म्ये

❑ अनुवाद

श्री भीमसेन महाराज मंगल यानाबिज्याहुँ। नचाबलय् हे जितः मां-अबुं बिचाः यानाः ब्यूम्ह उम्ह भाजु सँदेशय् झाय् धाल। जि वयाः दछि हे मदुनिबलय् वय्कः प्रभु मदय्का च्वनेमालीबलय् जिगु मन अति दुःख जुइ। (१)

प्रभुयात गनाः गने मज्यू, न्वाःसां खँ मन्यं। अथेजुयाः जिगु मन अति दुःख जुल। कामय् दुबिकाः जूसां मछ्वये धकाः जिं अनेक रस क्यनेधुन। (२)

हे प्रभु, छितः जिगु द्वःछिकः बिन्ति दु, जितः वानाः छि गथे झाय् ? नचागु जोभनय् पुसमि (भाःत) मदयेकाः जि अतिकं हे च्वने थाकु। (३)

गनाः नं मज्यूसा जितः पार बियाथकि, जि मांया शरणय् थःछेँय् लिहाँवने। (मिसां धाल)

छन्त पार बीमखु मिसा, बरु छन्त छैंया भाला बी। बालांक बिचाःसन्वाः यानाच्वँ। (मिजंनं धाल) (४)

जि ला सत्य नं वनेगु जुल धाःसा आः जिं गथे याये ? बरु, मंगल यानाः छ्वये। (मिसां धाल)

सुमंगल, सुदिन, सुबेला, सुघरी जित मंगल यानाः छ्व। (मिजंनं धाल) (५)

मंगल याकाः लँय् सगं ज्वनावंबलय् भाःतम्हं थीथीकथं मन दुःखी यात। ख्वबिया खुसि हे न्ह्याःगुलिं वं लँ तकं मखं। पलाः लिहाँ-लिहाँवल। (६)

छेँया लुखा खँसांनिसें छेँय् दुहाँवने मन मदयाः मनय् अति अभिमान जुल। दुहाँवनाः स्वःबलय् मानो छेँ छखां ख्युं थें च्वन। मिखाय् ख्वबि हुयाच्वना। (मिसां धाल) (७)

उम्ह प्रभु मदयाः मन नया थें मच्वन। जिगु मन तयां तये मजिल। म्ह गना वनाः कँलाय् जक जुयाः थ्व प्राण नं म्वाइला, मम्वाइला संदेह जुल। (मिसां धाल) (८)

भाःतया(?) कुशल जूगु खँ च्वयाहःगु पौ थ्यन। पती कलाःया 'मन ब्वइ, धैर्य या' धकाः धयाहःगु जुल। (९)

चान्हं-न्हिनं उम्ह प्रभु जक झसझस लुमनाः जिगु म्ह हे गनावन। जःखः स्वयेबलय् जि याकःचा जुयाः जिगु म्हं सहयाय् थाकुल। (मिसां धाल) (१०)

वय्कः प्रभु झाइ धकाः पती च्वयाहःगु सः थ्यन। थ्व खँ वसांनिसें लः त्वनेमाः थें जुल। याकनं ख्वाः स्वय् दयेके माल। (मिसां धाल) (११)

चान्हंन्हिनं श्री भीमसेनयात लुमंका। जि प्रभु याकनं थ्यंकःबिज्याये माल। श्री भीमसेन महाराज, जिगु दुःख फुकाः जिं मनंतुनागु खँ पूवंका बिज्याय माल। (मिसां धाल) (१२)

भीमसेनया दयां जि प्रभु म्हं फय्क याकनं थ्यन। (मिसां धाल)

कलाःया तन, मनं मंगल याकाः मनय् अति लय्तायाः जुल। (१३)

भीमसेनया दया दयाः जि ह्वनेदत। आः जिं रसरंग क्यनाबी। रसरंग यानाच्वँतले नसंफाःगु हे मचागुलिं जि दने हे लिबानाच्वन। (मिसां धाल) (१४)

नेपालया छत्रपति श्री रणबहादुरं अनेक धर्म यानाबिज्यात। प्रजापिनिगु धन्धा कयाः रीतिथिति दयेकाः सुखं, आनन्दं बिज्यानाच्वन। (१५)

❑ लिखँ

लिच्वःगु मल्लकालय् मल्ल जुजुपिंसं नेपालभाषां आपालं प्याखं च्वयाः दबुलिइ क्यनावंगु दु। नेपालमण्डलय् मल्लशासन पतन जुसेंलि न्हापा-न्हापा थें प्याखं क्यनेगु प्रचलन म्हो जुयावन। शाह जुजुपिंसं प्याखं च्वःगु दसु धइगु राजेन्द्रविक्रम शाहं महासत्व प्याख दयेकूगु छगू जक दु। थुकथं नेपालभाषा साहित्य सिर्जना म्हो जुयावन। तर, न्हापा मल्ल जुजुपिनि पालाय् झण्डै सुनां हे मच्वःगु बाखंम्ये शाह जुजुपिंसं रचना याःगु खनेदु। पृथ्वीनारायण शाहं स्वनिगः त्याकाःलि याकनं मृत्यु जुल। खतुं वया काय् सिंहप्रताप शाह नं तःदँतक राज्यभोग यायेमखं। अय्सां वया हे राज्यकालय् ने.सं.८९५ स ल्हासालिसे जूगु छगू सन्धीपत्र नेपालभाषां, नेपालसंवत हे न्ह्यथनाः च्वल। उलि जक मखु, दकलय् न्हापां ल्हासा-बञ्जाः नेवाःतय्सं नकतिनि-नकतिनि जक ब्याहाः यानाः त्वःताथकूपिं तिरिमय्जुपिनिगु मनोदशाया कारुणिक ढंगं नेपालभाषा हे बाखंम्ये च्वयेगु परम्परा न्ह्याकल। दसुया नितिं ने.सं.८९६ स च्वःगु छपु बाखंम्ये पिरतिया पुरुषन वाना ...... झालयो सदेश ...... चान्हस लुमनाव चोना ......(मानन्धर, १०७२: ४४-४५) कायेफु।

थ्व हे जुजुया शासनकालय् ल्हासा-ब्यापारयात महत्व ब्यूगु व ल्हासा-व्यापारीतय्त प्रोत्साहन याःगु खनेदु। अथे जुया हे नेपालभाषाया गीतिकाव्यया छगू बांलाःगु विषय ल्हासा-व्यापारीत व इमिसं वानाथकूपिं नचा-नचापिं तिरिमय्जुपिं नं जुल। थ्व हे गीतिकाव्यया 'क्लाइमेक्स' मुनामदन जुल, तर दुर्भाग्यवश व नेपालभाषां मजुल।

अबुं न्ह्याकूगु नेपालभाषाया गीतिकाव्य सिर्जना यायेगु ज्याय् वया काय् रणबहादुर शाह,

रणबहादुरया काय् राजेन्द्रविक्रम शाह व अनं लिपा नं गीर्वाणयुद्धविक्रम शाह व सुरेन्द्रविक्रम शाहपिंसं निरन्तरता बियावन । थ्व खँयात सिगफ्रेड लीनहार्डं थथे मूल्यांकन यात – 'शाहकाल उदय जुइधुंकाः नं छुं ई तक थुकिया (नेपालभाषाया) महत्व व प्रतिष्ठा दया हे च्वंगु खः । थ्व खँ नेपालय् व्यापारया कालबिल व ल्हासालिसेयागु सं.१७७५ सालया संधि थें ज्याःगु भ्वंतसें बांलाक क्यं । लिपा लिपा नं रणबहादुर व राजेन्द्रविक्रम शाह थें ज्याःपिं गोर्खावंशया जुजुपिं नेपालभाषा व साहित्यया संरक्षक जुयाच्वंगु खः (लीनहार्ड, ११०१ : ४, अनु : पूर्णदास श्रेष्ठ) ।' थुकथं बाखंम्ये विधाया विकास यायेगु ज्याय् शाहवंशीय जुजुपिनिगु विशेष योगदान दु व भिन्ध्यःया साहित्य सिर्जना यायेगु लँय् नं थुपिं साहित्यकार जुजुपिं न्ह्यःने लाः ।

❑ लिधंसा

- कसा, प्रेम बहादुर, १०९३, ***बाखं-म्ये*** । निको खुसि । यें : च्वसापासा ।
- कायस्थ, छत्रबहादुर (सं), १०९७, ***नेपालभाषया प्राचीन काव्य व काव्यकार*** । यल : साहित्यया मू-लुखा ।
- १११९, ***थिमि देया पुलांगु म्ये*** । थिमि : मध्यपुर क्षेत्र विकास मञ्च ।
- १११९, ***झीगु सिन्हाज्या म्ये (प्राचीन गीति काव्य)*** । यल : 'नेपाल संस्कृति' लय्पौ ।
- ११२५, ***लुभु देशया पुलांगु म्ये*** । ललितपुर : लुँभू गाउँ विकास समिति ।
- गोयन्दका, जयदयाल, २०६२, ***संक्षिप्त महाभारत*** (प्रथम, द्वितीय खण्ड) । गोरखपुर : संक्षिप्त महाभारत ।
- जोशी, हरिराम, २०६०, ***नेपालका चाडपर्व*** । काठमाडौं : जोशी रिसर्च सेन्टर ।
- तमोट, काशीनाथ (सं), ११०१, ***पुलांगु मेमुना*** (संक मानदास तुलाधर) । कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद ।
- ताम्रकार, प्रेम कृष्ण (सं), ***श्री उग्रचण्डी भजन संग्रह*** । ललितपुर : भजन उप समिति, ताम्राकार
- ***कुलदेवता*** उग्रचण्डी माई संरक्षण समिति ।
- तुलाधर, मानदास (संक.), २०१३ ***नेपालभाषा साहित्य प्रथम भाग मल्ल शाह कालया मे*** (सं. सुगतदास तुलाधर । काठमाडौं : मानदास सुगतदास ।
- ११११, ***पुलांगु मे*** (निगूगु व स्वंगूगु) । काठमाडौं : मानदास लुमन्ति प्रकाशन ।
- महर्जन, श्रीजन (सं), ११३४, ***भजन म्ये मुना सफू*** । यल : संकलक ।
- मानन्धर, ठाकुरलाल (सं), ११११, ***पुलांगु म्ये*** (न्हय्क्वः खुसी) । कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद ।
- वैद्य, जनकलाल, ११२२, ***नेपाल भाषाया प्राचीन काव्य सिर्जना*** । यें : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- श्रेष्ठ, पूर्णदास (अनु.) ११०, ***सीगफ्रेड लीनहार्डजुया नेवारीगीतीमञ्जरी काठमाडौं उपत्यकाया नेवाःतय्गु धार्मिक व मेमेगु काव्य रचना न्ह्यखँ*** । यें : नेपाल भाषा परिषद् ।
- Gonda, J., 1976, ***Visnuism and Sivaism A Comparison***. New Delhi : Munshiram Manoharlal Publisheers Pvt. Ltd.
- Anderson M. Mary, 1988, ***The Festivals of Nepal***. Delhi : Rupa & Co.
- Mani, Ventam, 1089, ***Puranic Enclyclopaedia***. Delhi : Motilal Banarasidass

नेपालभाषा दँयाँ

तलिम्हा

दँ २२ / ल्या: २२

नयाल संनग् ११३३ ब्रुदँया लसगाय्

वि.सं.२०७१ कार्तिक ○ October 2014 AD